

O ÎNCERCARE DE UNIFICARE A CELOR TREI ȚĂRI ROMÂNE ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI DESPOD-VODĂ (1561—1563)

ADINA BERCIU

În întreg evul mediu sînt prezente premisele unității naționale deși nu mereu în aceeași măsură de clare și de cristalizate. Dintre acestea, trei au fost nelipsite în conștiința poporului român: originea latină a limbii române și originea romană a poporului român, permanența viețuirii sale pe teritoriul de baștină și unitatea sa etnică, lingvistică, culturală și politică.

În secolele XV—XVI, conștiința romanității, a originii și a limbii sale generează o conștiință de neam, colectivă a poporului român, deosebit de activă și înrădăcinată. Acest lucru este cunoscut de localnici și de străini; este răspîdit în diferite cercuri, cu diferite prilejuri sau scopuri¹⁾ de oameni de seamă ca Anton Verancsics, Georg Rechertoffer, Giovanni Andrea Gomo sau de Nicolaus Olahus.

Foarte des este exprimată în secolul XVI și ideea unității celor trei țări române, fie a Țării Românești și a Moldovei, fie a acestora și a Transilvaniei. Spre exemplu, în 1507 cînd între Bogdan III și Radu cel Mare se ajunge la un conflict armat, călugărul Maxim Brancovici spre împăcare invocă comunitatea de neam și credință: „Sînteți creștini de același neam“²⁾.

Afirmațiile sînt foarte numeroase în acest sens. Printre ele, un loc deosebit îl ocupă cele ale domnului Moldovei, Iacob Heraclid zis Despotul, cu atît mai mult cu cît străin de neam s-a dovedit, pe de o parte un bun cunoscător al istoriei românilor, dar pe de altă parte, ele arătînd o dată în plus cît de răspîdite erau originea limbii și a poporului român în țările Europei în a doua jumătate a secolului XVI.

Este bine cunoscut pentru istorici faptul că printre planurile mărețe ale domnului Moldovei se număra și organizarea unui război antiotoman pentru recuștigarea independenței țărilor române. Conform documentelor, în februarie 1562, la cîteva luni după luarea domniei, Despot lansează de la Vaslui un apel către moldoveni în care, afirmînd originea lor romană, îl chema să-l sprijine în noua campanie

antiotomană : „voi lupta zi și noapte contra necredincioșilor și blestemăților de turci împreună cu voi, oameni destoinici, descendenți ai valoroșilor romani, care au făcut să tremure lumea.³⁾ În afirmația lui Despot, este greu de presupus ceva străin la mentalitatea localnicilor, care, în final, nu l-ar fi urmat⁴⁾ la război, lucru nedorit oricum, Prin evocarea originii lor romane, Despot intuise că va fi urmat de moldoveni în acțiunile sale.⁵⁾ Este interesant de remarcat asocierea ideii comunității poporului român cu un program politic bine conturat : recuștigarea independenței pierdute.⁶⁾

Apelul din 1562 mai conținea și ideea unității românilor de pretutindeni, a ideii originii lor comune care circula și ea în epocă.

Despot-Vodă nu numai că este conștient de acest lucru dar va încerca să-l pună și în practică, elaborând un plan de unire personală a celor trei țări române, avînd la bază cîștigarea mai întîi a independenței lor față de turci. Se realizează pentru prima dată legătura politică a ideii romanității românilor cu cea a unității naționale.⁷⁾

Pentru început Despot se va orienta spre Țara Românească. La luarea domniei Moldovei de către Iacob Heraclid, Petru cel Tânăr (1559—1568) din Muntenia se arăta dispus să încheie „prietenie și bună vecinătate cu el, că va fi prieten cu oricine îi este prieten și dușman celor care îi sînt dușmani chiar de-ar fi acesta sultanul turcilor (...) iar granițele celor două țări să fie din nou cercetate pentru mai multă și garantată pentru păstrarea bunei vecinătăți“.⁸⁾ Actul este semnat în aprilie 1562 la Iași, în cadrul unei mari ceremonii de înfățișare, cu participarea solilor din Țara Românească, dovadă de importanța ce o acordau cei doi domni relațiilor dintre cele două țări.⁹⁾

Despot însă viza ocuparea tronului Țării Românești și nu se sîfia s-o mărturisească imperialilor, principalii lui susținători. Ei urmăreau și sprijineau îndeaproape politica de unificare a celor trei țări române în speranța unei influențe a lor în aceste regiuni. Ca domn în Moldova fusese desemnat fratele lui Despot, Dumitru, iar el urmînd să domnească și să ocupe tronul Țării Românești.¹⁰⁾

Neputînd ataca pe vecinul său imediat și să-și realizeze astfel planul, Despot folosește calea matrimonială, cerînd în căsătorie pe o soră a lui Petru cel Tânăr¹¹⁾ (anterior pețise pe Cristina, fiica lui Martin Zborowski, castelanul Cracoviei, pentru a-și îmbunătăți relațiile cu polonii, care se stricaseră în 1561. Prin aceasta, Despot urmărea legitimarea dreptului său la domnie din Țara Românească. Totuși, proiectată pentru 6 octombrie 1562, nunta nu a mai avut loc, oferindu-se în dar 5 000 de galbeni.¹²⁾

În conjunctura internațională din vara anului 1562, cînd imperialii se împacă cu turcii, semnînd tratatul de la Praga, Despot nu mai are sprijinul împăratului Germaniei, Ferdinand I și nici al regelui Boemiei, Maximilian II. Singur, domnul Moldovei nu putea ocupa Țara

Românească al cărei domn era sprijinit de Soliman Magnificul. Planul privind ocuparea Transilvaniei va eșua în cele din urmă și el.

La 13 mai 1562, Despot îi trimite lui Ioan II Sigismund Zapolya, principele Transilvaniei, o scrisoare, oferindu-și ajutorul său.¹⁾ Dar în ciuda asigurărilor de bună vecinătate, ale lui Despot, Zapolya își dă seama de intențiile domnului Moldovei ca și de ale imperialilor care vizau și ei ocuparea Transilvaniei.¹⁾

La început, Despot cere cu vehemență cele două cetăți, care aparținuseră Moldovei și au fost luate de „ardelean“ cu puțin timp înainte: Ciceiu și Cetatea de Baltă.²⁾ Dar el nu aștepta însă ocazia pentru ocuparea întregii Transilvanii. Aceasta se ivește o dată cu izbucnirea răscoalei secuilor în primăvara lui 1562, unde se pare că a jucat un rol și Despot-Vodă în ațitarea lor contra lui Zapolya. Dinspre apus înainta acum armata imperială a lui Melchior Balassa cu porunca de a înăbuși răscoala și de a ocupa Transilvania. La răsărit Despot își plasase două armate la Trotuș și Bistrița. De altfel intervenția sa era autorizată de însuși sultanul, căruia Despot îi jurase credință și ajutor pentru Zapolya. În planul său însă, domnul Moldovei urma să intre în Transilvania după atacul imperialilor și nu înainte.

Principele Transilvaniei aflat într-o situație dificilă îi propune retrocedarea celor două cetăți.³⁾ În iunie 1562, după pacea de la Praga, Balassa nu mai atacă, secuii se liniștesc, iar Despot singur în fața armatei lui Zapolya, renunță văzându-și din nou planurile spulberate.

Programul domniei lui Despot privind unificarea celor trei țări române era prea îndrăzneț pentru dezvoltarea economico-socială a Moldovei din a doua jumătate a secolului XVI și în consecință nu s-a putut realiza. Ideea unității românilor sub sceptrul lui Despot-Vodă nu s-a putut împlini. Dacă unitatea românilor sub aspectul politic nu a fost posibilă acum, în schimb cea economică și culturală a continuat să existe și să se consolideze în continuare, constituind temelia și cheagul viitoare unități a celor trei țări române din 1601.

1 — În legătură cu originea romană a limbii și a poporul român intrate în conștiința românilor, ultimele cercetări au demonstrat că acestea au fost cunoscute încă de popor și apoi au fost însușite și răspândite de cărturarilor români și străini; pentru această problemă vezi S. Papacostea, *Les roumains et la conscience de leur romanité au Moyen Age*, în „Revue Roumaine d'histoire“, IV, 1965, I, p. 15.

2 — *Croniclele slavo-române din secolele XV-XVI*, ediția P. P. Panaitescu, București, 1939, p. 13-14 și 22-23.

3 — E. Hurmuzachi, *Documente*, II/1, p. 416; vezi și S. Papacostea, *op. cit.*, p. 23.

4 — A. Armbruster, *Romanitatea românilor, Istoria unei idei*, București, 1973, p. 93.

5 — *Ibidem*, p. 96; cf. S. Papacostea, *op. cit.*, p. 23.

6 — În legătură cu perioada exactă a politizării ideii de romanitate părerile istoricilor sînt împărțite, vezi S. Papacostea, *op. cit.*, p. 23, și A. Armbruster, *op. cit.*, p. 96.

7 — A. Armbruster, *op. cit.*, p. 96.

8 — E. Hurmuzachi, *Documente* II/1, p. 426; vezi *Istoria României II*, București 1964, p. 958.

9 — N. Iorga, *Istoria Românilor*, V., București 1937, p. 70.

- 10 — Documente din Arhivele Vienei, reproduse de E. Picot în *Chroniques d'Ureche*, apud A. D. Xenopoi, *Istoria Românilor din Dacia Traiana*, ed. a 3-a, V. București, 1930, p. 69 A. Veress, *Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, I. București, 1929, p. 231; *Călători străini despre țările române*, București, 1970, p. 39-42.
- 11 — E. Hurmuzachi, *Documente*, II, p. 429.
- 12 — *Ibidem*, p. 447.
- 13 — *Ibidem*, II/1, p. 580.
- 14 — *Istoria României*, p. 630-631.
- 15 — Hurmuzachi, *Documente*, II/1, p. 467.
- 16 — *Ibidem*, p. 421.